

POLICY PAPER

GEORGIA – O ȚARĂ CU ASPIRAȚII EURO-ATLANTICE ȘI VECINI COMPLICAȚI

Angela Grămadă¹

ABSTRACT

Acest policy paper își propune să exploreze noi perspective de dezvoltare a vieții politice din Georgia – țară importantă, situată geografic în Caucazul de Sud, și care se află din nou într-un moment important de dezvoltare politică, socială și economică. După adoptarea noii legislații care reglementează activitatea organizațiilor societății civile, autoritățile guvernamentale sunt forțate de contextul intern să regândească relația cu propriii cetățeni, dar și cu partenerii externi. Obiectivul principal al acestei analize este de a prezenta celor interesați de cunoașterea realităților de politică internă și externă georgiene, perspective mai puțin abordate în spațiul informațional românesc, astfel încât acestea să poată contribui la o mai bună înțelegere a modului în care ar trebui să evolueze parteneriatul strategic dintre România și Georgia în perioada următoare. Atenție deosebită se va acorda și proceselor de integrare europeană și factorilor interni și externi care afectează parcursul pro-european al Georgiei.

Cuvinte cheie

Georgia, România, parteneriat strategic, integrare europeană, democrație, legea agenților străini, securitate, politică externă, alegeri parlamentare

1. Angela Grămadă, Ph.D., președinte Asociația Experts for Security and Global Affairs, București, România

INTRODUCERE

În anul 2022 relația bilaterală dintre România și Georgia² a obținut noi valențe. La 11 octombrie 2022, la București, a fost semnată o Declarație Comună privind Stabilirea unui Parteneriat Strategic între România și Georgia³ – un document important care va servi drept bază pentru transformarea calitativă a parteneriatului dintre cele două state, într-un context de securitate tot mai complicat la Marea Neagră. Complexitatea interacțiunilor la nivel bilateral sau multilateral se datorează în primul rând războiului ilegal dus de Rusia împotriva Ucrainei, dar nu exclusiv. Există și alte elemente care motivează actorii statali din regiune să abordeze într-o manieră adaptată procesele politice, dezvoltarea durabilă sau securitatea la Marea Neagră și să avanseze formule de interacțiune diferite, mai eficiente decât cele implementate anterior și în care dialogul aprofundat în anumite domenii să producă diferență calitativă. Printre aceste elemente se numără pandemia Covid-19 sau noile strategii și politici, definite de statele din regiune, ca răspuns la diferite tipuri de amenințări sau riscuri asociate agresiunii sau prezenței militare în regiune. Exemplu în acest sens este propunerea României de creare a unei instituții speciale în cadrul UE, capabilă să-și asume reglementarea conflictelor înghețate. Autoritățile de la București au insistat înaintea extinderii războiului rus împotriva Ucrainei, în primul rând, pe nevoia de a avea o abordare diferită față de conflictele înghețate și, în al doilea rând, pe eficiența pe care ar putea să o producă o astfel de instituție. Inițiativa României a fost promovată de către ministrul afacerilor externe în exercițiu la acea vreme, Bogdan Aurescu. Acesta a explicat în cadrul unor conferințe internaționale care sunt riscurile și provocările asociate unor conflicte, fie acestea și înghețate (la acea perioadă - nota autoarei), a căror soluționare nu putea fi apropiată din cauza lipsei de voință politică în statele implicate sau din cauza poziției neclare a unor actori cu interese în regiune. Ulterior, după extinderea agresiunii ruse împotriva Ucrainei, Georgia, deși a simțit prezența tot mai insistentă a cetățenilor ruși pe teritoriul său, a preluat modele de gestiune a afacerilor interne sau s-a apropiat suficient de mult de Moscova, încât să trezească neîncrederea partenerilor săi externi. Deși la București autoritățile guvernamentale evită să aibă o poziție individuală⁴, bine definită, față de ultimele evenimente din acest stat din Caucazul de Sud, este evident că interesul pentru dezvoltarea unui dialog bilateral sau multilateral⁵ este în continuare suficient de mare încât să producă efecte pe termen lung. România se alătură statelor care susțin parcursul european al Georgiei, împreună cu alte țări precum Republica Moldova, Ucraina și Balcanii de Vest, adoptând o rezoluție⁶ în acest sens, fără însă a arăta suport individual, adaptat situației politice complexe de la Tbilisi. Rezoluția, însă, devine mai puțin relevantă în contextul în care procesul de integrare europeană al Georgiei este blocat oficial, iar asistența financiară a fost suspendată⁷ din cauza aceleiași legislații restrictive împotriva societății civile adoptate recent.

2. Tratatul de prietenie și cooperare dintre România și Georgia a fost semnat la 26 martie 1996. Este important a fi menționat aici faptul că partea română reiterează în majoritatea adresărilor publice cu referință la Georgia că susține parcursul european al acestei țări, menționând că este primul stat membru al Uniunii Europene care a ratificat la 3 iulie 2014 Acordul de Asociere cu Georgia. Acordul a intrat în vigoare la data de 1 iulie 2016. În același timp, România susține aspirațiile euroatlantice ale Georgiei și suportul oferit acestei țări prin Pachetul NATO - Georgia (SNGP).

3. Ministerul Afacerilor Externe al României, "Declarație Comună privind Stabilirea unui Parteneriat Strategic între România și Georgia", București, 11 octombrie 2022, [https://mae.ro/sites/default/files/file/anul_2022/2022_pdf/joint_declaration_-_text_final_ro_2022_10_07_track.docx_rev2_\(3\).pdf](https://mae.ro/sites/default/files/file/anul_2022/2022_pdf/joint_declaration_-_text_final_ro_2022_10_07_track.docx_rev2_(3).pdf)

4. 1TV.ge, Romanian FM: Adoption of Foreign Influence Law undermines Georgia's EU agenda, 27 mai 2024, <https://1tv.ge/lang/en/news/romanian-fm-adoption-of-foreign-influence-law-undermines-georgias-eu-agenda/>

5. Adevarul.ro, Azerbaijan, Georgia, Romania și Ungaria vor înființa un Joint Venture pentru cablul submarin, București, 27 mai 2024, <https://adevarul.ro/economie/azerbaidjan-georgia-romania-si-ungaria-vor-2364190.html>

6. Civil.ge, Romanian Parliament Adopts Resolution Supporting Georgia's EU Integration, 29 noiembrie 2024, <https://civil.ge/archives/571776>

7. Radio Free Europe, EU Halts Georgia's Accession, Freezes Financial Assistance, 9 iulie 2024, Tbilisi, <https://www.rferl.org/a/eu-halts-georgia-accession/33027858.html>

Georgia – provocări politice într-o vecinătate complicată

2

"Ce se întâmplă în Georgia nu este doar o problemă care o privește doar pe Georgia. Acesta este mesajul pe care trebuie să-l transmitem mai departe."

Tengiz Pkhaladze, Georgian Institute of Public Affairs, iulie 2024, Tbilisi

Georgia este o țară importantă pentru politica de securitate energetică a Azerbaidjanului, dar și pentru cea a Uniunii Europene, fiind inclusă în aceste inițiative ca țară de tranzit. De asemenea, a fost un model de organizare a unor procese democratice, de implementare a unor reforme și politici publice, apreciate de propriii cetățeni pentru o perioadă lungă de timp. În același timp, Georgia rămâne a fi o piesă care poate să unifice mai multe interese economice și de securitate în Caucazul de Sud sau în regiunea Mării Negre, fiind elementul de echilibru între cele trei state din Caucazul de sud. Anume contextul regional în care se dezvoltă această țară, o face importantă pentru vecinii mici și o vulnerabilizează în raport cu interesele actorilor mari (Federația Rusă, Statele Unite, Uniunea Europeană, China, Turcia sau Iran), cu pretenții geopolitice și mai mari. Din aceste considerente, România ar trebui să privească mult mai atent și mai insistent la procesele care se desfășoară în regiunea extinsă a Mării Negre, dar și în Georgia pentru că, în conformitate cu propriile politici, abordări, ea devine un element al unei strategii de securitate care trebuie să genereze stabilitate, siguranță și oportunități pentru dezvoltarea unor proiecte sustenabile și de durată.

Georgia este inclusă în proiecte energetice ca țară de tranzit,⁸ este parte importantă a comerțului global, asigurând conexiuni parțiale prin teritoriul său pentru tranzit comercial, poate să asigure infrastructură de transport prin Marea Neagră pentru diferite produse și servicii, este o destinație turistică, inclusiv pentru cetățenii ruși, ale căror opțiuni sunt limitate de războiul împotriva Ucrainei. Țara dispune de un potențial de dezvoltare economică extinsă, capabil să producă beneficii pentru securitatea economică a Caucazului de Sud. Aprecierea corectă a acestui potențial, atât politico-economic, cât și energetic, a condus la includerea Georgiei în mai multe inițiative regionale, care au scopul de a contribui la securitatea energetică a unor state membre ale Uniunii Europene. Deși capacitatea proiectelor în care Georgia este inclusă nu acoperă toate nevoile statelor membre ale UE, totuși, nu este corect a trata cu indiferență procese și fenomene care se întâmplă aici.

În decembrie 2022, la București, România, Ungaria, Georgia și Azerbaidjan au semnat un acord în domeniul energetic.⁹ Acordul are drept obiectiv contribuția la securitatea energetică a mai multor

8. BP Azerbaijan, Baku-Tbilisi-Ceyhan pipeline, Read more about the pipeline spanning three countries from the Caspian Sea to the Mediterranean coast, https://www.bp.com/en_az/azerbaijan/home/who-we-are/operations/projects/pipelines/btc.html

9. Europa Liberă România, Acord semnat la București. Europa ar putea primi energie din Caucaz printr-un cablu din Marea Neagră, București, 17 decembrie 2023, <https://romania.europalibera.org/a/32180962.html>

state membre ale UE și va permite transportul de energie verde pe ruta Caucazul de Sud – Europa, prin Marea Neagră. La evenimentul organizat la București a participat și președinta în exercițiu la acea perioadă a Comisiei Europene, Ursula von der Leyen, care a reiterat încă o dată faptul că asemenea demersuri pentru asigurarea securității energetice europene sunt extrem de relevante în contextul actual. Acest context actual este generat de războiul ilegal dus de Rusia în Ucraina și a condiționat Bruxelles-ul să abandoneze modul anterior de luare a deciziilor, precum și să identifice opțiuni noi pentru acțiune unitară și coerentă pentru a depăși diferite tipuri de amenințări și riscuri. În mod evident, Georgia a fost inclusă în deciziile luate de către oficialii europeni datorită elementelor menționate mai sus. Dar, există și alte motive sau argumente pentru care această țară nu trebuie să fie omisă din cele mai importante decizii cu privire la regiune:

- Georgia este o țară cu aspirații euro-atlantice bine definite și susținute de propriii cetățeni și a fost pentru o perioadă de timp un model pentru alte țări cu idealuri similare; cetățenii acestei țări nu trebuie să fie lăsați în afara proiectelor euro-atlantice;
- O parte importantă a teritoriului național este ocupat ilegal (aproximativ 20%)¹⁰. Federația Rusă este statul care a ocupat prin agresiune militară părți ale teritoriului Republicii Autonome Abhazia și regiunea Țhinvali (teritorii ale fostei regiuni autonome ale Osetiei de Sud). În acest context, Georgia trebuie să fie parte a dezbaterii regionale și internaționale pentru soluționarea optimă a conflictelor din zona Mării Negre;
- Georgia este ținta unor amenințări hibride constante, organizate de Rusia împotriva cetățenilor acestui stat. Pentru a-și atinge scopurile, Moscova folosește atât realitățile geografice – vecinătatea imediată cu Rusia, cât și pe cele interne – guvern ezitant, care favorizează prezența economică a Rusiei în programele de dezvoltare internă, minorități etnice (armeni, azeri, etc.), ca sursă de conflict intern cu scopul de a prejudicia dialogul intern între reprezentanții diferitor categorii politice și sociale, dependența de resurse energetice din afara țării, opțiuni financiare reduse.
- Crizele politice repetate din Georgia și deturnarea unor procese de democratizare din interiorul țării amenință stabilitatea regiunii și amână procese de dezvoltare politică, socială și economică. Georgia devine "prizoniera" propriilor probleme și abandonează politica sa externă care avea misiunea de a fi liantul dintre celelalte două țări din Caucazul de Sud.
- Adoptarea legii transparenței influenței străine în trei lecturi și depășirea vetto-ului impus de președinta Salome Zurbishvili, poate deveni un precedent și pentru alți actori politici cu aspirații de preluare a guvernării în state deja avansate în ceea ce privește parcursul european sau euro-atlantic.

10. Legislative Herald of Georgia, Law of Georgia of Occupied Territories, No 431 – IIS, Tbilisi, 23 octombrie 2008, <https://matsne.gov.ge/en/document/download/19132/5/en/pdf>

Alegerile parlamentare din octombrie 2024. Bătălia finală pentru democrație în Georgia?

2

3

"Georgianul obișnuit are o cultură politică superioară politicianului, care susține că reprezintă elita politică."

Lasha Tughushi, European Initiative - Liberal Academy Tbilisi, iunie 2023, Tbilisi

Până în anul 2012 Mihail Saakașvili nu mai era capabil să aducă inovații în politica georgiană. Era nevoie să se reinventeze, dar nu a avut suficientă voință și timp pentru acest demers. În plus, scandalul politic în care a fost implicat, a condus la condiționarea cedării puterii în timpul campaniei pentru alegerile parlamentare către Visul Georgian. De cealaltă parte, Bidzina Ivanishvili deja avea planificată propria intervenție în viața politică de la Tbilisi. Pe fonul dezamăgirilor, scandalurilor și a altor probleme interne, în care a fost implicat fostul președinte și apropiatii săi, "noul om politic", cu afaceri în afara țării, adică în Rusia, a reușit să pară mult mai coerent în fața publicului georgian decât Saakașvili și Mișcarea Națională Unită care îl susținea. Astăzi, cetățenii georgieni se confruntă cu o alegere dificilă. Decizia lor nu este doar despre alegerea unui lider, ci și despre direcția în care va merge democrația țării. Această luptă electorală este esențială pentru viitorul democratic al Georgiei.

"La alegerile din anul 2012 s-au ciocnit două Georgii: cea a lui Saakașvili cu cea a lui Ivanișvili."

Gala Petriașvili, Global Media Monitoring Project (GMMP), iulie 2024, Tbilisi

Deși oficial nu mai este liderul vizibil al Visului Georgian, partid aflat la guvernare începând cu anul 2012, Bidzina Ivanișvili rămâne în centrul atenției publicului național și internațional, el fiind considerat catalizatorul interacțiunii tot mai accentuate a Georgiei cu Rusia din ultimii ani. În lipsa unor formațiuni politice populare în rândul opoziției, Visul Georgian, continuând să guverneze țara este dur criticat pentru atitudinea lipsită de responsabilitate față de nevoile social-economice ale oamenilor, dezinteresul deschis pentru integrarea euro-atlantică, securitatea națională organizată precar în contextul extinderii agresiunii militare ruse împotriva Ucrainei, lipsa de interes față de integritatea teritorială și presiunea organizată împotriva societății civile și a presei prin promovarea unor inițiative legislative contrare standardelor internaționale în domeniu.

Totuși, situația politică în ajunul alegerilor parlamentare este mult mai complexă decât pare la o primă vedere. De ce? Răspunsul nu este simplu de identificat, dar putem încerca formularea unuia prin înțelegerea modului în care vor acționa actorii politici implicați în lupta electorală. Adică, și mai simplu spus, vor fi sau nu alegerile legitime, echitabile și corecte? Răspunsul nu trebuie să vină

8. BP Azerbaijan, Baku-Tbilisi-Ceyhan pipeline, Read more about the pipeline spanning three countries from the Caspian Sea to the Mediterranean coast, https://www.bp.com/en_az/azerbaijan/home/who-we-are/operations/projects/pipelines/btc.html

9. Europa Liberă România, Acord semnat la București. Europa ar putea primi energie din Caucaz printr-un cablu din Marea Neagră, București, 17 decembrie 2023, <https://romania.europalibera.org/a/32180962.html>

de la comunitatea internațională care va delega observatori, ci de la participanții din interiorul țării: alegători și reprezentanții intereselor lor, adică jucătorii electorali. O altă problemă pe care o identifică în context electoral experții georgieni se referă la așa numita "capcană georgiană" sau "vendetta politică":

"Cea mai mare frică a actualei guvernări este pierderea puterii pentru că există riscul să fie supusă unei vendette. Există precedentul Saakașvili din anul 2012. Și nu numai."

Kornely Kakachia, Georgian Institute of Politics, iulie 2024, Tbilisi

Aceasta reflectă o caracteristică distinctă a politicii georgiene: transferul de putere de la o guvernare la alta sau de la o elită politică la alta nu se face întotdeauna pe cale pașnică.¹¹ Cu toate acestea, Saakașvili a realizat tranziția spre o nouă guvernare în mod democratic, demonstrând că este posibilă o abordare liberal-constituțională în actul de guvernare din Georgia.

Paradoxal sau nu, dar atât Visul Georgian, cât și Mișcarea Națională Unită, își construiesc încă strategiile electorale pe imaginea liderilor emblematici: Bidzina Ivanishvili și Mihail Saakașvili. Dar există și un alt element, necesar a fi menționat în contextul alegerilor parlamentare care se apropie, care ar trebui să îi motiveze pe actorii externi să fie atenți la ce se întâmplă în Georgia. Acesta se referă la "reflecția în oglindă a unor procese" diferite, dar și similare în același timp, care demonstrează încă o dată interdependențele politice dintre statele Europei de Est și cele ale Caucazului de Sud, adică faptul că atât autoritățile, cât și oamenii simpli urmăresc cu atenție evenimentele și apreciază procesele prin care trec statele vecine și preiau modele de guvernare, ajustate la specificul local:

"Și în Moldova, și în Ucraina, oamenii au demonstrat că au afinitate pentru un anumit sistem de valori, cel al instituțiilor democratice de tip european. De câte ori s-a schimbat prin alegeri guvernarea în Ucraina? În Georgia doar în anul 2012 guvernarea s-a schimbat în urma alegerilor. Pentru acest lucru Saakașvili este apreciat."

Valerii Chechelașvili, Georgian Strategic and Analysis Center, iulie 2024, Tbilisi

Experții georgieni, reprezentanții societății civile și, cu o anumită reținere despre modul în care oficialii guvernamentali subliniază necesitatea acută de evitare a *ucrainizării* Georgiei. Aceștia argumentează că țara lor nu ar trebui să experimenteze efervescențe sociale sau schimbări guvernamentale bruște, ci să-și consolideze stabilitatea și continuitatea politică. O abordare similară întâlnim în Republica Moldova, unde guvernările anterioare au folosit această retorică pentru a se menține la putere, transformând ideea europeană într-un concept asociat cu corupția și gestionarea defectuoasă a treburilor interne.

11. Zviad Gamsakhurdia - primul președinte al Georgiei, ales pe 14 aprilie 1991 și care a fost ucis pe 31 decembrie 1993. Agenda.ge, Georgia reinvestigates first president's death as premeditated murder, 18 iulie 2015, Tbilisi, <https://agenda.ge/en/news/2015/1606#gsc.tab=0>

În consecință, ce se întâmplă în Georgia nu este doar o problemă de politică internă. Este mai degrabă o provocare internă care ușor poate influența modele de guvernare în state din diferite subregiuni:

"Dacă închizi Georgia, controlezi și Armenia, și Azerbaijan, dar și litoralul estic al Mării Negre. Avem aici în vedere relocarea flotei ruse în Abhazia, dar și proiectele de dezvoltare a infrastructurii promovate de Rusia."

Tengiz Pkhaladze, Georgian Institute of Public Affairs, iulie 2024, Tbilisi

Protestul ca politică publică. Va naște strada un nou lider?

"Noi întotdeauna căutăm eroi, dar nu lideri."

Lasha Tughushi, European Initiative - Liberal Academy Tbilisi, iulie 2024, Tbilisi

"Nu avem nevoie de leadership sezonier."

Irakli Porchkhidze, GISS - The Georgian Institute for Strategic Studies, iulie 2024, Tbilisi

La 15 ani după izbucnirea războiului din august 2008, memoria acestui conflict se estompează în memoria colectivă a generațiilor tinere. Acestea nu mai definesc drept prioritate soluționarea conflictului din Abhazia și Osetia de Sud, dar nici nu afișează nici o afinitate mai deosebită față de valorile care provin de la Moscova și le respinge prin mijloace proprii: la început mai mult pe rețele sociale, iar mai apoi prin proteste stradale extinse. Visul Georgian, care are propria sa opinie despre opoziția politică, pe care a evaluat-o la început ca fiind puțin periculoasă pentru viitoarele alegeri parlamentare, omite să ia în calcul interesele tinerilor educați altfel, adică în baza altor principii și valori. Dacă în timpul protestului împotriva ingerinței ruse în politica internă s-a mobilizat publicul trecut prin experiența evenimentelor din august 2008, atunci în primăvara anului 2024 tinerii¹² au fost cei care au preluat inițiativa și au mobilizat și celelalte categorii sociale¹³ împotriva legii care va permite autorităților să lupte împotriva vocilor critice (legea transparenței influenței externe sau legea agenților străini):

"Tinerii nu mai știu rusă, folosesc georgiana și engleza. Prin urmare, propagandiștii au calculat totul și folosesc limba georgiană pentru a-și răspândi mesajele."

Gala Petriașvili, Global Media Monitoring Project (GMMP), iulie 2024, Tbilisi

Fără un lider evident, protestul s-a extins din aprilie și până în iunie, dând dovadă de autoorganizare, dar fără un scop politic bine definit și fără un lider proeminent. **Acest lucru nu este nici benefic, dar nici nu afectează planurile opoziției pro-europene. Cel puțin deocamdată.**¹⁵

12. BBC, Georgia protests: Thousands storm parliament over Russian MP's speech, 21 iunie 2019, <https://www.bbc.com/news/world-europe-48710042>

13. Reuters, Georgia's pro-EU Generation Z spearheads 'foreign agent' protests, 15 mai 2024, <https://www.reuters.com/world/europe/georgias-pro-eu-generation-z-spearheads-foreign-agent-protests-2024-05-15/>

14. Civil.ge, More Student Groups Join Academic Boycott over Foreign Agents Law, 12 mai 2024, Tbilisi, <https://civil.ge/archives/605592>

15. Faptul că strada nu a născut un lider, capabil să unească forțele politice, nu a permis actualei guvernări să ia măsuri represive împotriva acestuia. Astfel, fragmentarea opoziției a fost în beneficiul ei și îi permite să se adreseze unui public extins nu doar în capitală, dar și în regiuni, acolo unde Visul Georgian controlează deocamdată electoratul dependent de banii din bugetul de stat: funcționarii publici și persoanele asistate social.

Cu toate acestea, devine din ce în ce mai evident că mobilizarea în sensul generării unei noi elite politice, are suficiente resurse să se producă, chiar dacă sondajele arată că întreaga elită politică actuală este condamnată de alegători la dispariție,¹⁶ adică s-a auto compromis. Semnalele pentru o unificare politică definitivă a opoziției poate nu sunt atât de evidente, dar există o încurajare subtilă, formulată de președinta Salome Zurbishvili,¹⁷ care îi îndeamnă pe cei care se identifică ca fiind în dezacord cu actuala guvernare să se pregătească pentru alegerile parlamentare, planificate pentru luna octombrie curent, pentru că ele de facto sunt un referendum pentru viitorul european al țării. Potrivit ultimului Barometru social, adică sondaj publicat de către Caucasus Research Resources Centers,¹⁸ oficiul din Georgia, în comparație cu anul 2019, în anul 2024 mai multă lume își arată disponibilitatea de a participa la alegerile parlamentare. Anume pe acest fenomen se bazează strategia opoziției fragmentate: mobilizarea electoratului indecis și a tinerilor care au protestat în ultimile luni, fiind supuși inclusiv violenței fizice din partea forțelor de ordine.

Cine îi poate mobiliza pe tineri să rămână fermi pe poziție, în stradă, până la alegeri? Salome Zurbishvili sau o altă figură? Aceasta este una dintre cele mai dese întrebări pe care și le pun toate părțile cu interese deja bine definite pentru alegerile din octombrie 2024. Răspunsul a întârziat să vină. Încă în luna mai forțele de opoziție au anunțat că vor întreprinde demersurile necesare pentru a avea un dialog pentru a gândi o strategie comună. Au definit chiar și un termen pentru acest lucru: sfârșitul lunii iunie 2024. Dar, abia în luna iulie 2024 au început să apară declarațiile cu privire la posibile platforme sau strategii electorale, dar fără a forma o listă comună pentru alegerile parlamentare.

În timp ce președinta în exercițiu, Salome Zurbishvili, încearcă doar să mobilizeze publicul în jurul ideii europene, adică a unui referendum național pentru integrare europeană, folosind alegerile parlamentare, protestul a reușit să vină cu câteva propuneri concrete, chiar dacă acestea sunt încă timid apreciate de societate. Ulterior aceste propuneri au fost integrate în acele inițiative ale forțelor politice deja existente.

Criza opoziției fragmentate, dar independente. Problemă sau avantaj electoral?

"Societatea georgiană nu este polarizată. Este polarizată și fragmentată opoziția. Asta nu ajută societatea."

Natia Kuprashvili, Journalism Resource Center, iulie 2024, Tbilisi

16. În sondajul elaborat de NDI în perioada octombrie - noiembrie 2023, înainte de publicarea raportului Comisiei Europene cu privire la îndeplinirea recomandărilor UE pentru obținerea statutului de țară candidată, peste 60% din respondenți au declarat că niciun partid politic nu le reprezintă interesele politice. Aproximativ 47% erau indecisi cu privire la ce partid politic ar putea susține într-o viitoare campanie electorală. Doar 19% au declarat că susțin Visul Georgian. Sondajul a fost publicat cu aproximativ un an înaintea alegerilor parlamentare planificate (octombrie, 2024) Civil.ge, Taking Georgians' pulse Findings from October-November 2023 face to face survey, Tbilisi, Decembrie 2023, https://civil.ge/wp-content/uploads/2023/12/NDI-Georgia_GGF-poll_October_2023_Eng_VF.pdf

17. Salome Zurbishvili, Cont Oficial rețeaua X, 28 mai 2024, https://twitter.com/Zourabichvili_S/status/1795520077128757484

18. Tamar Khoshtaria, Results of the 2008-2024 Caucasus Barometer surveys, CRRC-Georgia, 18 iulie 2024, https://crrc.ge/wp-content/uploads/2024/07/cb2024_presentation_2024.07.18_web.pdf

Opoziția din Georgia se confruntă cu rivalități interne, în care fiecare actor politic încearcă să obțină mai multe voturi decât ceilalți, chiar dacă fac parte din aceeași tabără declarată împotriva guvernării actuale. Liderii partidelor de opoziție sunt extrem de preocupați să evite o dependență reciprocă sau de o figură politică centrală (cu capital electoral major care ar putea ulterior să exploateze popularitatea în interes personal). În acest context, se remarcă și președinta în exercițiu, Salome Zurbishvili, care și-a asumat un mandat prezidențial foarte independent, nealiniat complet cu politica Guvernului. Deși nu are ambiții politice foarte bine articulate, Zurbishvili preferă să joace rolul mediatorului public între partenerii externi ai Georgiei și puterea politică națională, acționând ca portavoce a poporului georgian pe scena internațională, fără a solicita acordul Guvernului în acest sens.

Ce actori formează actuala opoziție în Georgia și ce oferte politice generează?

În primul rând este vorba despre Mișcarea Națională Unită (UNM - 15 deputați), formațiunea politică al cărei lider a fost Mihail Saakașvili și care a trecut în opoziție după alegerile parlamentare din anul 2012. UNM este formațiune politică reprezentată în parlament,¹⁹ cu o rețea teritorială destul de bine dezvoltată. Experiența acestei forțe politice este importantă. Dar, cetățenii georgieni nu pot să facă abstracție de aroganța ultimei perioade de guvernare a mandatului prezidențial al lui Saakașvili și caută și alte opțiuni pentru a transmite parte din suveranitatea lor.

"Opoziția chiar are șanse să obțină voturile necesare dacă se mobilizează. Cei indeciși, incluși ca atare în sondaje, nu vor să spună deschis cu cine vor vota, dar cred că în mare parte vor merge spre forțele de opoziție."

George Melashvili, Georgia-Europe Institute, iulie 2024, Tbilisi

Pe 9 iulie 2024, presa din Georgia relatează că UNM²⁰ a anunțat formarea unei platforme electorale la care au aderat Strategy Agmashenebeli, care la fel are fracțiune parlamentară (3 deputați), dar și alte persoane publice. Totuși, acestea nu reușesc să contribuie la formarea unei liste unice comune pentru alegerile parlamentare care urmează să fie organizate în luna octombrie 2024. În aceeași perioadă apar și alte inițiative ale opoziției. Fiecare dintre ele susține că are o misiune: să înlăture de la guvernare Visul Georgian. Astfel, se ajunge la anunțul despre cel puțin trei platforme electorale și un actor "spoiler".²¹ Este vorba de Giorgi Gakharia, lider al partidului "Pentru Georgia".

Cea de-a doua platformă a opoziției se conturează în jurul formațiunii politice Lelo pentru Georgia.

19. EuropenElect, National Parliament Composition, <https://europeelects.eu/georgia/>

20. Agenda.ge, UNM, Strategy Agmashenebeli parties form new platform involving public figures ahead of elections, 9 iulie 2024, Tbilisi, <https://agenda.ge/en/news/2024/39822#gsc.tab=0>

21. Spoiler - aici actor politic al cărui rol și loc în alegeri încă nu este clar, dar care este capabil să obțină voturi care altfel ar merge către forțele de opoziție definite ca atare.

22. For Georgia, Giorgi Gakharia, Tbilisi, <https://forgeo.ge/en/teams/7/giorgi-gakharia>

Lelo pentru Georgia (Lelo for Georgia) este un partid politic centrist, fondat în 2019 de Mamuka Khazaradze, fondatorul TBC Bank Group. Conform presei georgiene, membrii partidului au încercat să se prezinte ca o alternativă proaspătă și diferită față de atât partidul de guvernământ, Visul Georgian, cât și față de Mișcarea Națională Unită (UNM). Din această cauză, dialogul între Lelo și celelalte forțe de opoziție a fost destul de dificil. Cu toate acestea, liderii Lelo rămân dedicați obiectivului de a participa activ în campania electorală și reușesc să stabilească contacte cu alți actori politici, inclusiv cu inițiative politice noi, precum cea fondată de Levan Tsutskiridze.

La începutul lunii iulie, Levan Tsutskiridze, intelectual și activist civic, a anunțat formarea unei noi mișcări politice "Freedom Square",²³ nume preluat după locul unde s-a desfășurat cea mai mare parte a protestului împotriva legii agenților străini. Majoritatea membrilor mișcării politice sunt reprezentanți ai mediului academic sau personalități cu un grad înalt de implicare civică, adică reprezentanți ai societății civile. Obiectivul declarat al mișcării politice este de a proteja apartenența Georgiei la un anumit sistem de valori, adică la cel european, prin obținerea statutului de țară membră a Uniunii Europene, dar și de a apăra interesele naționale. Principala resursă, după cum declară chiar liderii mișcării, este cunoașterea, adică oamenii profesioniști. Dar, cu un singur lider²⁴ nu poți să învingi Visul Georgian într-o campanie electorală care seamănă din ce în ce mai mult cu o bătălie finală pentru democratizarea Georgiei. Este nevoie de aliniere a tuturor mesajelor pentru atingerea unui obiectiv comun.

După cum a fost menționat mai sus, apariția mișcării politice "Freedom Square", nu duce neapărat la coagularea tuturor forțelor de opoziție. Mai degrabă contribuie la completarea unui grup politic de partide. Pe 17 iulie 2024,²⁵ Lelo, partidul Anna Dolidze Pentru Popor și Mișcarea Politică Freedom Square au anunțat că și-au unit forțele pentru alegerile din octombrie 2024 - alegeri de importanță crucială. Platforma a anunțat că este deschisă și pentru alte forțe politice, care doresc să contribuie la "schimbarea la față" a politicii georgiene. Practic, aceasta este cea de-a doua platformă electorală importantă pe care o oferă partidele de opoziție din Georgia.

Cea de-a treia platformă politică, care la rândul ei reunește alte forțe politice, se formează în jurul partidului Ahali, ai căror lideri²⁶ sunt Nika Melia, fost lider UNM, și Nika Gvaramia, fost deținut politic. Pe 9 iulie, liderii a trei forțe politice, Ahali, Girchi-More Freedom și Droa, au anunțat crearea celei de-a treia inițiative. Aceștia explică apariția platformei prin divergențele cu Lelo.²⁷

În consecință, în lipsa unui consens între forțele de opoziție, apar trei platforme care par să reprezinte interesele cetățenilor care cer schimbarea în stradă. Totuși, mai există și alți jucători importanți, care nu pot să fie excluși din această ecuație electorală complicată.

23. Civil.ge, Civic Activist Launches New Political Movement: 'Freedom Square', 1 iulie 2024, Tbilisi, <https://civil.ge/archives/615026>

24. Acest proiect nou își bazează foarte mult strategia pe imaginea pozitivă a liderului, adică pe experiența și profesionalismul lui Levan Tsutskiridze.

25. GlobalNews.ge, Lelo, 'Anna Dolidze for People' and 'Freedom Square Movement' have united for elections, 17 iulie 2024, Tbilisi, <https://globalnews.ge/en/georgia/798>

26. Civil.ge, Nika Gvaramia, Nika Melia Present "Ahali" Political Alliance, 11 martie 2024, <https://civil.ge/archives/586462>

27. Unul dintre fondatorii partidului Ahali este Nika Melia, fost lider al partidului Mișcarea națională Unită. Acesta a părăsit UNM în decembrie 2023. Decizia sa de a părăsi UNM, susținea Nika Melia, este generată de speculațiile interne din cadrul formațiunii. Civil.ge, Ahali, Girchi-More Freedom and Droa Unite Ahead of Polls, 9 iulie 2024, Tbilisi, <https://civil.ge/archives/615707>

Unul dintre aceștia, Giorgi Gakharia, cochair al partidului "Pentru Georgia", nu este inclus sau evită să fie asociat cu oricare din platformele de opoziție menționate mai sus. Aceasta pare să fie mai degrabă o strategie bine gândită, care i-ar putea oferi lui Gakharia spațiu de negociere cu Visul Georgian sau cu opoziția după anunțarea rezultatelor finale ale alegerilor parlamentare.

Giorgi Gakharia nu poate să facă abstracție de trecutul său, adică de reprezentant al Visului Georgian, chiar dacă aduce critici din poziția sa actuală de lider de partid:²⁸

"Știți că suntem singurul partid politic care a declarat de mult timp că intenționăm să participăm la alegeri și să desfășurăm o campanie electorală independentă. Astăzi, suntem în această poziție. În ciuda faptului că toți ceilalți uneori se unesc, alteori se despart, sunt create diferite formate, nu avem nimic împotriva acestui lucru. În această etapă, continuăm să participăm independent la campania electorală."

Mai mult, Gakharia nu intenționează să facă publice planurile sale postelectorale, lucru care contribuie la erodarea încrederii forțelor de opoziție că se pot baza pe formațiunea sa politică pentru o eventuală coaliție de guvernare. În același timp, însă, formațiunea sa politică nu ezită să critice Visul Georgian pentru legea agenților străini, care a fost adoptată în pofida protestelor în masă și să susțină că are misiunea de a proteja fiecare vot exprimat liber de cetățeni. Așadar, Giorgi Gakharia readuce în atenția publicului nevoia de validare, de legitimitate a câștigătorilor alegerilor parlamentare, indiferent de care parte a baricadei s-ar afla aceștia.

De ce va depinde cel mai mult această legitimitate? De numărul de participanți la procesul electoral. Adică, cu cât numărul alegătorilor care își vor exprima votul va fi mai mare, cu atât va fi mai dificil procesul de falsificare a alegerilor sau de contestare a rezultatelor finale.

Spre sfârșitul lunii august 2024, David Katsarava,²⁹ liderul partidului nou "Noi",³⁰ dar și lider al unei cunoscute mișcări anticorupție, a anunțat participarea acestei noi formațiuni, lansate recent, în alegerile din octombrie 2024. Formațiunea politică "Noi" este puțin diferită de celelalte inițiative politice. Originalitatea partidului este contribuția adusă de aceeași mișcare împotriva corupției, dar care are drept obiectiv și unificarea teritoriilor asupra cărora Georgia a pierdut controlul constituțional. Mișcarea este cunoscută pentru monitorizarea frontierelor în apropiere de Tșinvali (capitala regiunii Osetia de Sud).

28. Interpressnews, Giorgi Gakharia: Georgian Dream has already started the process of rigging elections, but they will not achieve results, 6 iunie 2024, Tbilisi, <https://www.interpressnews.ge/en/article/132013-giorgi-gakharia-georgian-dream-has-already-started-the-process-of-rigging-elections-but-they-will-not-achieve-results/>

29. David Katsarava a fost unul dintre protestatarii care a avut de suferit în urma aplicării de către poliție a violenței fizice. Comunitatea internațională s-a mobilizat public și a cerut autorităților georgiene să investigheze cazul și să îi sancționeze pe cei vinovați de aplicarea violenței. Tot aici este important a fi menționat că această formațiune politică este al 23-lea actor politic care intră în cursa electorală. Georgian News, Davit Katsarava Severely Beaten After Arrest at Rally, 14 mai 2024, Tbilisi, <https://sakartvelosambebi.ge/en/news/davit-katsarava-severely-beaten-after-arrest-at-rally>

30. News Georgia, Партия Давида Кацаравы объявила о включении в предвыборную кампанию, 23 august 2024, Tbilisi, <https://www.newsgeorgia.ge/partija-davida-kacarava-objavila-o-vkljuchenii-v-predvybornuju-kampaniju/>

Discursul despre integritatea teritorială a țării a rămas, oarecum, în umbră în cazul altor partide politice. Motivele sunt evidente: Visul Georgian a transformat această luptă în argument pentru a induce frică, mai ales din cauza riscului repetării scenariului ucrainean. În consecință, opoziția își concentrează eforturile pe explicarea importanței avansării în ceea ce privește integrarea europeană, iar celelalte teme formează deja planul secund al dezbaterilor electorale.

Cu toate acestea, pot fi identificate discursuri și momente în care tema "războiului" și a securității naționale se transformă și devine parte importante a campaniei electorale.

Ce loc ocupă politicile anticorupție și reintegrarea teritorială și războiul Rusiei împotriva Ucrainei în discursul politic?

Se știe deja că cele mai puternice mesaje care vor fi transmise alegătorului georgian vor fi conectate la tematica europenizării țării. Și Visul Georgian, dar și inițiativele partidelor de opoziție vor lucra în jurul acestei teme și vor încerca să valorifice statutul de țară candidată al Georgiei în perioada campaniei electorale. Unii vor avea legitimitate să facă acest lucru. Alții nu. Totuși, așa cum a fost menționat mai sus, vor exista și alte subiecte pentru campania electorală, care nu vor putea fi ignorate de către politicieni. Ele se referă la securitate națională, suveranitate și însăși existența statului georgian în frontierele recunoscute legal la nivel internațional. Aceste teme sunt amintite constant actorilor politici de societatea georgiană. Interpretarea și prezentarea lor în cadrul dezbaterilor publice face diferența.

Astfel, o altă dilemă în care actuala conducere de la Tbilisi se află se referă la abordarea oficială a procesului de soluționare a conflictului înghețat. Neoficial, prin atitudinea sa, Visul Georgian (partidul aflat la guvernare) pare să fi abandonat politica de reintegrare a teritoriilor controlate de Federația Rusă. Această poziție implică două componente ce sunt propuse spre dezbateri publice:

1. *Cetățenii vor trebui să facă o alegere între corupție și politici anti-corupție, iar opoziția înseamnă "corupție".*

Visul Georgian sugerează că au definit drept obiectiv să rămână la guvernare, adică să controleze puterea și în continuare, dar fără reforme democratice. Orice încercare de continuare reală a procesului de democratizare va însemna pierderea automată a puterii. De ce? Pentru că reformele vor contribui la erodarea puterii din interiorul sistemului. Deci, soluția este să declari reformele și politicile anti-corupție, dar să lipsești noile proiecte normative de pârgușile și resursele necesare pentru a putea fi implementate. Mai mult, partidul de guvernare sugerează alegătorilor că orice partid de opoziție, dar mai ales Mișcarea Națională Unită, sunt formațiuni politice care au probleme de integritate și participă la propagarea unor acte de corupție. O asemenea acuzație a fost adusă opoziției de către premierul țării, Irakli Kobakhidze, care a adăugat că obiectivul cel mai important al Visului Georgian, după alegerile parlamentare, va fi de a lichida formațiunile politice³¹ de opoziție, începând cu UNM. Pe de o parte, acest discurs devolează intențiile partidului de

31. Civil.ge, PM Kobakhidze Confirms GD Aims to Ban All Current Opposition Coalitions, Cancel MP Mandates, 23 august 2024, <https://civil.ge/archives/621492>

guvernare de a sancționa orice forță de opoziție care poate genera alternativă actualei guvernări. Dar, pe de altă parte, discursul trebuie să fie analizat în contextul dezinformării și propagandei extinse la nivel regional. Premierul Kobakhidze face apel la experiența Ucrainei și a Republicii Moldova, pe care le acuză de lichidarea unor formațiuni politice care au subminat interesele naționale ale acestor țări în favoarea unor actori terți. Potrivit presei georgiene, lista inițială a acestor partide pe care Visul Georgian și le dorește a fi excluse din viața politică ar putea arăta în felul următor: UNM, Akhali, Girchi, Lelo, For Georgia și Droa.³² Irakli Kobakhidze este rău intenționat și omite contextul modificării legislației interne în Ucraina³³ sau a deciziilor politice adoptate în Republica Moldova.³⁴

Care este soluția opoziției sau a societății civile? Să genereze spațiul necesar pentru o dezbatere sinceră despre efectele unei asemenea atitudini și să convingă un număr cât mai mare de alegători să iasă la vot. Parteneri în campania electorală sunt reprezentanții societății civile și publicațiile media independente, care, de asemenea, sunt pe lista Visului Georgian în a fi sancționate pentru criticile aduse guvernării.

Experții media, cei care vor fi afectați în primul rând de legea cu privire la transparența influenței străine, consideră extrem de importantă păstrarea conexiunilor regionale, acolo unde alegătorul este expus și mai mult propagandei guvernării din cauza lipsei educației:

*"Identificarea temelor pe care le abordăm în emisiunile și materialele noastre se face cu ajutorul televiziunilor regionale, membre ale rețelei noastre. Împreună cu acești jurnaliști facem o radiografie a temelor sau a nevoilor oamenilor și le vorbim despre posibile soluții. Iar despre integrare europeană vorbim în fiecare zi."*³⁵

Practic, unii jurnaliști au transformat jurnalismul bazat pe soluții în oportunitate de a aborda electoratul fără a avea un scop politic personal, dar cu introducerea obligatorie a elementelor bazate pe politici europene sau pe teme care se referă la această "bătălie finală" pentru democrație. Singura politică pe care o au jurnaliștii este să supraviețuiască într-un context legal compromis de ambiția unui partid care nu dorește să renunțe la guvernare.

Formațiunile de opoziție recunosc importanța de a aborda electoratul din afara capitalei, dar întrebarea rămâne: cine va prelua această sarcină? Mișcarea Națională Unită (UNM) dispune de reprezentanți regionali și va organiza caravane electorale în teritoriu,³⁶ iar alte partide vor face la fel. Totuși, aceasta nu va fi suficient. Partidul de guvernământ, Visul Georgian, are avantajul de a influența o parte semnificativă a electoratului care depinde de bugetul de stat, cum ar fi

32. Jam News, UNM, Akhali, Gakharia's team, Girchi, Lelo, Droa— which opposition parties are to be banned in Georgia? 24 august 2024, Tbilisi, <https://jam-news.net/parties-to-be-banned-in-georgia/>

33. Radio Free Europe, Zelenskiy Signs Law Banning Pro-Russian Political Parties In Ukraine, 14 mai 2022, Kiev, <https://www.rferl.org/a/ukraine-law-bans-pro-russia-parties-zelenskiy-signs/31849737.html>

34. Ziarul de Gardă, Aprobare în a doua lectură. Unii dintre reprezentanții fostului partid Șor nu vor putea participa la alegerile generale locale din 5 noiembrie, 4 octombrie 2023, Chișinău, <https://www.zdg.md/importante/update-aprobat-in-a-doua-lectura-unii-dintre-reprezentantii-fostului-partid-sor-nu-vor-putea-participa-la-alegerile-generale-locale-din-5-noiembrie/>

35. Interviu Natia Kuprashvili, CEO, Journalism Resource Center, iulie 2024, Tbilisi.

36. Interviu Natalia Mchedlishvili, Mișcarea Națională Unită, iulie 2024, Tbilisi.

funcționarii publici și persoanele beneficiare de asistență socială. În plus, așa cum s-a menționat anterior, partidul de guvernare folosește „războiul” ca instrument electoral, un aspect important pentru georgienii care au trăit conflictul din 2008. Guvernarea actuală mizează pe diviziunea între generații: cei care își amintesc vara anului 2008 și cei care nu au trăit acea experiență. În plus, Visul Georgian reamintește constant publicului că opoziția este o alternativă slabă, incapabilă să își coordoneze mesajele și să își unească eforturile pentru o cauză comună

2. Georgia trebuie să facă o alegere dificilă între integrare euro-atlantică și un nou război cu Rusia.

Lupta împotriva corupției, integrarea europeană, democratizarea - toate aceste subiecte au mai fost teme de dezbatere electorală sau chiar de protest în Georgia. Doar că, anume în acest caz, este important să se acorde atenție și altor elemente de campanie. Războiul ruso-ucrainean sau Abhazia și Osetia de Sud sunt incluse în ”meniul electoral”. Dar cum anume?

Mai sus deja a fost menționat faptul că autoritățile aflate la guvernare au folosit, începând cu luna februarie 2022, foarte activ tematica războiului³⁷ sau mai exact pe cea a temerii de un nou război cu Rusia și posibilitatea deschiderii unui nou front în contextul agresiunii ilegale și neprovocate a Kremlinului împotriva Ucrainei. Evitarea războiului pe model ucrainean și menținerea păcii,³⁸ adică implicare mică în discuțiile despre pace în Ucraina și prioritizarea propriilor interese de securitate națională - sunt un subiect foarte important în agenda electorală a Visului Georgian.

Cele două opțiuni - integrarea europeană sau războiul cu Rusia - nu lasă mult loc pentru dezbatere, deoarece alegerea între ele este destul de clară. Actuala guvernare sugerează subliminal că atingerea obiectivului de integrare euro-atlantică fără a implica țara într-un conflict militar va fi dificilă. Pentru a înțelege această realitate, se poate observa exemplul Ucrainei, care, având ambiții euro-atlantice, se confruntă acum cu agresiunea rusă. Aceeași guvernare georgiană omite, însă, succesele Ucrainei în procesul de aderare la UE, chiar și pe timp de război.

37. Prime Minister of Georgia, Keynote Speech Delivered at GLOBSEC 2023 Chat Series, 30 mai 2023,

https://garibashvili.ge/en/n/all/gamosvla_globaluri_usaftrkheobis_forumis_farglebshi_gamartul_tematur_diskusiashi

38. Este importantă a fi menționată dezbaterea despre atitudinea Visului Georgian (Georgian Dream – partidul de guvernare) față de războiul din Ucraina, adică atitudinea tăcută a partidului aflat la guvernare și precauția cu care au tratat subiectul în spațiul public, argumentând cu dorința de a evita o potențială implicare a Georgiei în război și de a răspunde provocărilor lansate de oficiali ucraineni

(<https://www.kyivpost.com/post/5249>). Mai târziu, însă, dialogul dintre Ucraina și Georgia a devenit din ce în ce mai complicat. Acest lucru nu s-a datorat doar reținerii lui Mihail Saakashvili de către autoritățile georgiene (Saakashvili este și cetățean al Ucrainei), cât mai ales discuțiilor despre nevoia de a folosi războiului rus împotriva Ucrainei drept o fereastră de oportunitate pentru a avansa o soluție în ceea ce privește conflictul din Abhazia și Osetia de Sud – dezbatere susținută în spațiul public, într-adevăr, de către mai mulți oficiali ucraineni, care să respecte suveranitatea și integritatea Georgiei, dar care să nu excludă utilizarea forței armate.

Context: în septembrie 2022 au apărut mai multe declarații ale lui Irakli Kobakhidze, la acea perioadă lider al partidului Visul Georgian, în care acesta răspunde provocărilor publice, venite din partea unor oficiali ucraineni, precum Fedir Venislavsky, deputat în Rada ucraineană, membru al partidului Slujitorul Poporului, dar și din partea lui Oleksiy Danilov, fost secretar al Consiliului de Securitate și Apărare al Ucrainei și a lui Mykhailo Podolyak, consilier al șefului Biroului Președintelui Ucrainei. În declarația sa, Kobakhidze a propus ca poporul georgian să fie consultat printr-un referendum ca să spună dacă dorește sau nu deschiderea unui al doilea front de luptă împotriva Rusiei (<https://jam-news.net/plebiscite-in-georgia-on-opening-a-second-front-how-serious-is-it/>). Practic, decizia va aparține georgienilor, nu reprezentanților politici (<https://odessa-journal.com/public/georgia-proposes-to-hold-a-referendum-and-ask-if-georgians-want-war-with-russia>). Declarația este apreciată ca fiind una periculoasă în primul rând pentru Georgia, pentru că nu este altceva decât o demonstrație a unei evaluări defectuoase a actului politic per se, când responsabilitatea este trecută în zona societății georgiene, și abia după aceea apare și discuția despre modul în care ar putea să evolueze dialogul bilateral Georgia – Ucraina.

Autoritățile de la Tbilisi, inclusiv același Irakli Kobakhidze, va mai reveni asupra subiectului ”deschiderii unui al doilea front”, atunci când vor considera că acesta este în interesul partidului pentru a distra atenția de la probleme de securitate sau de gestiune a afacerilor interne stringente (<https://civil.ge/archives/522057>) sau de la sustragerea de a impune sancțiuni Rusiei (<https://apa.az/en/europe/georgian-dream-ukraine-asked-us-to-open-a-second-front-against-russia-404012>).

Și, totuși, există o dilemă: toate părțile implicate, adică și partidele politice, dar și cetățenii, înțeleg foarte bine că opțiunea de integrare euro-atlantică implică o transformare calitativă a actului decizional și că tocmai acesta devine o problemă pentru o elită politică aflată la guvernare, care încearcă să o evite și forțează spațiul informațional să promoveze ideea "stabilității și neimplicării în război", promovând în același timp stabilitate și militează în favoarea interacțiunii economice cu Federația Rusă – stat care este agresor, și nu doar în ceea ce privește Ucraina, dar și Georgia sau Republica Moldova. Rusia în continuare menține ilegal trupe pe teritoriul acestor state. În acest context, rolul opoziției este de a demonstra alegătorului cum apartenența la Uniunea Europeană sau la Alianța Nord-Atlantică poate fi sursă de securitate pentru Georgia. Sau, mai exact, opoziția trebuie să explice de ce crearea și menținerea unor instituții politice reziliante, democratice, transparente, nu vor favoriza o agresiune militară externă din partea Rusiei.

Pentru că nu poate evita în întregime abordarea acestui subiect, cel al securității și integrității teritoriale în campanie, Visul Georgian își asigură alegătorul că majoritatea parlamentară îi este necesară pentru soluționarea problemei integrității teritoriale, adică pentru a modifica legea supremă a țării, Constituția, în scopul:³⁹

"... restabilirii integrității teritoriale prin mijloace pașnice, astfel încât sistemul de guvernare și structura teritorială de stat a Georgiei să corespundă noii realități."

Abordarea acestei teze de către Visul Georgian nu este una nouă. Opoziția a cerut explicații, dar nu a reușit să obțină mai multe detalii. Încă în perioada protestelor din aprilie curent apăreau opinii conform cărora ar exista anumite înțelegeri secrete între Bidzina Ivanishvili și Moscova în acest sens,⁴⁰ adică a unei posibile retrageri a Rusiei din cele două provincii aflate în afara controlului constituțional și posibilitatea promovării unui proiect de creare a unei confederații,⁴¹ care să includă cele două regiuni.⁴² Apariția în spațiul informațional a unei dezbateri similare s-a întâmplat și în Republica Moldova, atunci când fostul președinte, Igor Dodon, a promovat intens federalizarea țării. Experții georgieni apreciază această mișcare a guvernului în exercițiu drept element de propagandă:

"Încă acum aproximativ o lună ni se sugera că dacă Georgia renunță la integrarea europeană, atunci va primi cele două regiuni înapoi. Dar Rusia are mult prea multe interese acolo ca să renunțe la ele."

Ivane Chkhikvadze, Civil Society Foundation, Georgia, iulie 2024, Tbilisi

Experții georgieni își argumentează opinia pe interesele militare ale Rusiei în Abhazia,⁴³ unde Moscova înaintează în ceea ce privește construcția unui port militar. Mai mult, există și interese economice ruse în aceeași regiune, care ar putea afecta participarea Georgiei în coridorului de transport internațional Trans-Caspian.⁴⁴

39. News Georgia, «Грузинская мечта» собирается изменить Конституцию в вопросе территориального устройства, 20 august 2024, Tbilisi, <https://www.newsgeorgia.ge/gruzinskaja-mechta-sobiraetsja-izmenit-konstituciju-v-voprose-territorialnogo-ustrojstva/>

40. Jam News, Kremlin offers Georgia territorial integrity for "foreign agents" law? Opinion from Abkhazia, 29 aprilie 2024, Sukhumi, <https://jam-news.net/territorial-integrity-for-foreign-agents-law-what-russia-offers-georgia/>

41. Jamestown Foundation, Georgian Dream Considers a Confederation With Breakaway Territories, Rusif Huseynov, 17 iunie 2024, <https://jamestown.org/program/georgian-dream-considers-a-confederation-with-breakaway-territories/>

42. Deutsche Welle, Moldova ar putea fi desființată prin federalizare, 5 septembrie 2018, Chișinău, <https://www.dw.com/ro/moldova-ar-putea-fi-desfiin%C8%9Bat%C4%83-dup%C4%83-alegerile-din-2019-prin-federalizare/a-45364331>

43. Civil.ge, Context | Russian Navy Base in occupied Abkhazia?, 10 octombrie 2023, Tbilisi, <https://civil.ge/archives/562289>

44. Middle Corridor, Trans-Caspian International Transport Route, <https://middlecorridor.com/en/>

Ce presupune această temă de campanie electorală de facto? Ea presupune promovarea tezei conform căreia o înțelegere cu Rusia cu privire la cele două provincii asupra cărora Georgia a pierdut controlul constituțional, adică Abhazia și Osetia de Sud, este inevitabilă. Înțelegerea se poate referi și la renunțarea la procesul de integrare europeană și NATO de către Georgia: stabilitate militară, fără, însă, a forța întoarcerea înapoi a regiunilor deja recunoscute ca fiind independente de către Rusia (august 2008). Această "înțelegere" trebuia să fie între Visul Georgian și alegătorul său, dar ultimul a cerut încă de la declanșarea agresiunii extinse a Rusiei împotriva Ucrainei măsuri concrete de protecție a interesului național: poziție clară cu privire la agresiunea rusă, adoptarea unei noi strategii pentru reîntregirea teritoriilor, limitarea accesului cetățenilor ruși pe teritoriul Georgiei, mai ales a celor care fugeau de mobilizarea parțială, limitarea interacțiunilor economice cu Rusia. Visul Georgian s-a limitat doar la încetinirea procesului de integrare europeană sau de sabotare a acestuia prin adoptarea de legi care contravin standardelor internaționale.

Un scenariu aproape similar i-a fost impus parțial Armeniei în septembrie 2013. Atunci, președintele Serj Sargsyan a anunțat că Armenia nu va mai continua demersurile pentru semnarea Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană, o decizie surprinzătoare pentru mulți. Acest anunț a venit în contextul în care Rusia și Azerbaidjanul au făcut public faptul că intenționează să colaboreze în domeniul industriei militare.⁴⁵ Decizia Armeniei de a se retrage de la negocierile cu Uniunea Europeană a fost percepută ca o mișcare strategică, influențată de presiunile externe și de considerentele de securitate națională.

Această schimbare de direcție a fost interpretată ca o concesie în fața influenței crescânde a Rusiei în regiune și ca o adaptare la noul context geopolitic, în care Armenia a trebuit să reevalueze opțiunile sale de politică externă. În esență, alegerea Armeniei de a abandona Acordul de Asociere a fost văzută ca un exemplu de compromis între aspirațiile europene și realitățile geopolitice impuse de puterile regionale dominante. Această situație a subliniat complexitatea alegerilor politice pe care statele din fostul spațiu sovietic le fac atunci când se confruntă cu presiuni din partea marilor actori internaționali.

Există, totuși, o diferență principală între cele două situații: armenii nu au fost atât de vocali în privința procesului de integrare europeană și au evitat să discute despre integrarea euro-atlantică, dar au revenit mai târziu asupra deciziei lor și au negociat cu UE un nou document. Mai mult, prezența militară rusă în Armenia s-a întâmplat cu acordul Erevanului (baza militară rusă de la Gyumri, Armenia), care nu a spus nici chiar după anul 2018, adică după tranziția pașnică a puterii de la Sargsyan către Pașinian sau după pierderea controlului asupra regiunii Nagorno Karabah în 2023, că dorește să iasă din Comunitatea Statelor Independente sau din Uniunea Economică Eurasiatică.

45. The Azerbaijan State News Agency, Azerbaijan, Russia discuss prospects for defense industry cooperation, 6 august 2013, Baku, https://azertag.az/en/xeber/azerbaijan_russia_discuss_prospects_for_defense_industry_cooperation-82720

Spre deosebire de armeni, georgienii au ieșit în stradă în repetate rânduri, insistând pe această apartenență la valorile și principiile europene și euro-atlantice. Din aceste considerente, se poate aprecia că există mai multe afinități la nivel de înțelegere a unor mecanisme politice între ucraineni și georgieni, primii insistând în noiembrie 2013 (Euromaidan) anume pe obținerea acelor mecanisme de control asupra elitei politice pe care ți le poate oferi demersul oficial de asumare a procesului de integrare europeană: reguli, proceduri, politici pe care instituțiile statului, și aici sunt incluse și cele politice, trebuie să le aplice în propria țară pentru a avea acces la beneficii economice. Armenia a fost constrânsă de propriile sale realități să declare apartenența la valorile europene, dar să adere la alte forme de cooperare regională. Aceste forme de cooperare regională sunt aproape în majoritate gestionate de Federația Rusă: Comunitatea Statelor Independente, Uniunea Economică Eurasiatică, Organizația Tratatului de Securitate Colectivă.

Deși Armenia nu este exemplul ales de Visul Georgian, ci Ucraina, situația Ucrainei este folosită frecvent de actuala guvernare de la Tbilisi. În mod repetat, guvernării georgieni sugerează că agresiunea rusă împotriva Ucrainei este rezultatul unei gestionări defectuoase a afacerilor interne de către liderii de la Kiev, mai degrabă decât o manifestare a agresiunii rusești. În această retorică, lupta Ucrainei pentru supraviețuire este criticată, nu apreciată de conducerea actuală de la Tbilisi.

Este esențial să se sublinieze acest aspect, deoarece în ciuda poziției guvernului, sprijinul publicului georgian pentru Ucraina rămâne puternic și incontestabil. Visul Georgian este conștient de acest sprijin popular și își bazează strategia pe temerea extinderii conflictului în Georgia. Partidul de guvernământ argumentează că numai prin menținerea sa la putere se poate evita riscul unui război similar cu cel din Ucraina. Astfel, guvernării de la Tbilisi utilizează teama de conflict pentru a consolida sprijinul public și a preveni ascensiunea opoziției.

Despre propagandă și alte metode de a gestiona prin frică electoratul

În ultimii ani tot mai mult se vorbește despre Georgia ca fiind țara care alunecă în "brațele" Rusiei. Dacă vor fi analizate evenimentele și procesele care au loc aici fără a intra în detalii locale, atunci această ipoteză se poate confirma doar prin câteva inițiative legislative recent votate, dintre care cea mai importantă fiind legea cu privire la transparența influenței străine. Dar, situația de facto este mult mai gravă. Multe dintre metodele promovate de actuala guvernare sunt, într-adevăr de inspirație rusă, dar aceeași forță politică, care gestionează în prezent afacerile interne și externe ale țării, a adaptat metodologia atât de bine la realitățile locale, încât este foarte dificil să fie înțeleasă logica strategiei aplicate pentru a evidenția ce este propagandă internă și ce este influență externă rusă. Obiectivul, însă, este foarte simplu de explicat și rațional pentru un partid care dorește să rămână la guvernare: preservarea puterii și a resurselor financiare și politice pe care se bazează aceasta.

Pentru a putea continua analiza principalelor elemente pe care se bazează mecanismul de propagandă și dezinformare, sunt necesare a fi îndeplinite câteva condiții:

- trebuie să fie analizată mai întâi sursa și actorii propagandei și a dezinformării - interni sau externi;
- trebuie să fie identificate corect temele de propagandă;

- trebuie să fie definite corect obiectivele propagandei interne și externe - analiza trebuie să includă și relația dintre actorul care lansează narativul, canalul folosit pentru a-l promova și efectul final al acestuia;
- la final, trebuie să fie apreciat corect efectul mesajului lansat cu scopul de a influența publicul.

Înțelegerea elementelor evidențiate mai sus poate oferi un spațiu mai extins pentru definirea unor strategii sau a unor decizii care să îmbunătățească relația dintre partenerii occidentali cu Georgia în contextul său intern actual.

Subiecte și narative de propagandă și dezinformare:

Global War Party și teze conspiraționiste expuse în contextul promovării acestui "partid invizibil"

"Global War Party - sloganul cu care Visul Georgian poate explica orice nu îi convine."

George Melaşvili, Georgia-Europe Institute, iulie 2024, Tbilisi

Cel mai nou narativ, asociat cu același Global War Party, promovat de Visul Georgian o reprezintă teza conform căreia atentatul împotriva lui Donald Trump a fost organizat anume de acest Partid Global al Războiului.⁴⁶ Ulterior, teza este dezvoltată în contextul așa numitului atentat împotriva lui Bidzina Ivanishvili. Potrivit presei georgiene, care a citat surse ale serviciilor de securitate,⁴⁷ autoritățile de la Tbilisi au anunțat că au probe că în această încercare de asasinat ar fi fost implicați foști oficiali de rang înalt, dar și persoane din forțele de ordine din Ucraina. Într-un final, teza este preluată de presa rusă guvernamentală,⁴⁸ care pune numele a trei lideri pe lista acelorași inițiatori, care sunt parte a acestui Global War Party: Donald Trump, fostul președinte al Statelor Unite, Robert Fico, premierul Slovaciei și Bidzina Ivanishvili, președintele de onoare al partidului Visul Georgian și fost premier al Georgiei. Astfel, tezele propagandei locale ajung la Moscova, fără a fi nevoie de investiții suplimentare pentru a străpunge spațiul informațional al țărilor vecine. Acolo, tezele conspiraționiste obțin noi valențe, noi ambasadori și devin parte componentă a unei agende de dezinformare extrem de bine elaborată. În acest caz, pe cel al Georgiei. Anume din aceste considerente, experții georgieni apreciază propaganda rusă ca fiind foarte sofisticată:

"Influența rusă asupra alegătorului este foarte greu de probat."

Tengiz Pkhaladze, Georgian Institute of Public Affairs, iulie 2024, Tbilisi

46. OC-Media, Georgian Dream blames 'Global War Party' for attack on Trump, 15 iulie 2024, <https://oc-media.org/georgian-dream-blames-global-war-party-for-attack-on-trump/>

47. Georgian News, SSS Announces Assassination Plot Against Bidzina Ivanishvili in Georgia, 24 iulie 2024, Tbilisi, <https://sakartvelosambeli.ge/en/news/sss-announces-assassination-plot-against-bidzina-ivanishvili-in-georgia>

48. Tass, Russian News Agency, Ivanishvili targeted by the same forces that attacked Trump and Fico — Georgian PM, 24 iulie 2024, Moscova, <https://tass.com/world/1820863>

Teama de război

August 2008 este încă în mintea oamenilor - memoria războiului ruso-georgian. De aceea, această teză va fi folosită cu mare grijă de către partidul de guvernare. Dar, grija nu merge în zona alegătorului și față de sentimentele acestuia, dar în cea a campaniei electorale. Visul Georgian definește alegerea în campania pentru legislativ "între război și pace". Membrii partidului de guvernare susțin că anume Visul Georgian este cel care a prezervat pacea, deci a oferit o conducere responsabilă cetățeanului. În același timp, aceștia nu omit să adauge că opoziția ar fi făcut exact contrariul și ar fi dus țara în război, la sugestia Ucrainei.⁴⁹ Teza este regăsită și în Republica Moldova, acolo unde reprezentanții Partidului Socialiștilor din Republica Moldova acuză partea ucraineană că doresc să atragă țara în război.⁵⁰

"Sloganul folosit de Visul Georgian este că toți vor ca Georgia să se implice în război. Este o teză de manipulare. Nici măcar nu mai spun cine și-ar dori ca Georgia să se implice în război... ."

Irakli Porchkhidze, GISS - The Georgian Institute for Strategic Studies, iulie 2024, Tbilisi

"Ucrainizarea" Georgiei

Această teză promovează teama de un proces similar prin care a trecut Ucraina în perioada EuroMaidanului și riscurile asociate cu o criză politică internă acută, care într-un final a dus la agresiunea rusă extinsă în Ucraina. Aici este importantă precizarea că Visul Georgian sugerează publicului că anume incapacitatea liderilor ucraineni este sursa principală a tuturor problemelor ulterioare, inclusiv a anexării Crimeei în 2014 și, ulterior, și a extinderii agresiunii militare.

În mesajele politice curente, termenul „Ucraina” înlocuiește frecvent „Rusia”, deoarece este considerat mai eficient pentru a comunica despre „efectele negative ale schimbării” sau pentru a evidenția incapacitatea opoziției de a gestiona afacerile statului. Cu toate acestea, Ucraina apare și în context economic, argumentând „oportunitatea” unor decizii pragmatice pentru viitorul economic al Georgiei. Având în vedere că războiul este preconizat să dureze, alți actori cu interese economice și politice în regiune vor căuta să colaboreze cu Georgia, având în vedere potențialul său de a deveni un important punct de tranzit pentru resurse energetice și coridoare de transport (Est-Vest - Coridorul de Mijloc⁵¹).

Guvernul de la Tbilisi se consideră esențial pentru implicarea Georgiei în acest proiect⁵² și promovează o abordare pragmatică prin „politica sa externă multivectorială”. Totuși, evitarea unei interacțiuni politice cu Ucraina poate fi dăunătoare pentru Georgia. Orice strategie post-război ruso-ucrainean va trebui să ia în considerare o Ucraină puternică, care va avea un rol semnificativ în alianțele de securitate viitoare din regiunea extinsă a Mării Negre. Astfel, neglijarea relațiilor cu

49. Civil.ge, PM Speaks of Attempts 'to Open Second Front', Slams UNM, 11 februarie 2023, Tbilisi, <https://civil.ge/archives/525195>

50. Aceeași strategie o au partidele pro-ruse din Republica Moldova. Acestea acuză guvernarea pro-europeană de încercare de a aduce războiul în Republica Moldova. Europa Liberă Moldova, Socialiștii sugerează că Ucraina încearcă să atragă R. Moldova într-un conflict militar, 10 februarie 2023, Chișinău, <https://moldova.europalibera.org/a/sociali%C8%99tii-sugereaz%C4%83-c%C4%83-ucraina-%C3%AEncearc%C4%83-s%C4%83-atrag%C4%83-r-moldova-%C3%AEntr-un-conflict-militar-/32265139.html>

51. World Bank, Realizing the Full Potential of the Middle Corridor, Video, 16 decembrie 2023, <https://www.worldbank.org/en/news/video/2023/12/16/realizing-the-full-potential-of-the-middle-corridor>

52. Un al coridor comercial ocolește Georgia. Este vorba despre coridorul Nord-Sud, care trece din Rusia prin Azerbaijan și unește Statele Baltice, Scandinavia și Europa de Vest cu India. AdyExpress, The Transportation Corridor North-South, <https://adyexpress.az/transportation-corridors/the-transportation-corridor-north-south>

Ucraina ar putea limita oportunitățile Georgiei de a influența și a se integra în viitoarele configurații de securitate regională.

"Niciun proiect de securitate nu va putea ocoli Ucraina. Și asta deoarece Ucraina are experiența și expertiza de luptă împotriva unei mari puteri, are tehnologie militară, are o populație mare, continuă să fie țară producătoare de cereale. Aceste realități vor conduce la transformarea Ucrainei într-un actor responsabil, angajat în politica de descurajare și care să-și asume să urmeze reguli și proceduri."

Irakli Porchkhidze, GISS - The Georgian Institute for Strategic Studies, iulie 2024, Tbilisi

O interacțiune economică proastă cu Rusia este în detrimentul Georgiei

Actorii propagandei, printre care și actori politici, sugerează că dependența economică față de Rusia este mult mai mare decât poate să pară la prima vedere. Cifrele creșterii influenței ruse în economia georgiană sunt confirmate și de studii ale unor experți de la Transparency International Georgia⁵³ și asta în pofida faptului că în anul 2023⁵⁴ această dependență, comparativ cu anul 2022, a scăzut ușor.

Astfel, oficialii georgieni din actuala guvernare susțin că dacă Moscova va percepe drept ofensive anumite decizii ale guvernării de la Tbilisi, și atunci ar putea lua măsuri concrete pentru a reîntoarce georgienii aflați temporar pe teritoriul Rusiei pentru munci sezoniere. Ar fi vorba despre aproximativ 1 mln de georgieni, dar aceste date nu sunt oficial confirmate. În plus, așa cum susținea și fostul premier al Georgiei, autoritățile trebuie să identifice și să valorifice noi opțiuni de dezvoltare a unor parteneriate economice în condițiile economice actuale.⁵⁵

Nostalgia post-sovietică și readucerea în actualitate a cultului lui Stalin

Studiarea efectelor promovării nostalgiei post-sovietice a devenit o provocare pentru mediul academic. Primele sugestii că această tematică va reveni în atenția publicului au apărut încă în anul 2009, atunci când fostul președinte al Federației Ruse, Dmitri Medvedev,⁵⁶ semna decretul pentru crearea unei comisii speciale, care trebuia să aibă drept preocupare lupta împotriva încercărilor de a falsifica istoria în detrimentul intereselor Rusiei. Tema, însă, a fost extinsă și în afara frontierelor Federației Ruse, iar "falsificarea istoriei" a devenit fundamentul alimentării nostalgiei post-sovietice. Mai exact, autoritățile ruse au încercat să readucă în atenția opiniei publice identitatea post-sovietică, pe care a corectat-o abil la propaganda actuală: Stalin - managerul eficient. Ucraina a reușit să depășească parțial această provocare, Republica Moldova încă este în căutarea propriei identități, iar Georgia revine la reactualizarea cultului lui Stalin, deși legislația în vigoare nu încurajează un asemenea demers.

53. Transparency International Georgia, Georgia's Economic Dependence on Russia Continues to Grow: January-June 2023, 29 septembrie 2023, Tbilisi, <https://www.transparency.ge/en/post/georgias-economic-dependence-russia-continues-grow-january-june-2023>

54. Transparency International Georgia, Georgia's Economic Dependence on Russia: Summary of 2023, 16 februarie 2024, <https://transparency.ge/en/blog/georgias-economic-dependence-russia-summary-2023>

55. Prime Minister of Georgia, Keynote Speech Delivered at GLOBSEC 2023 Chat Series, 30 mai 2023, https://garibashvili.ge/en/n/all/gamosvla_globaluri_usaftrkhebis_forumis_farglebshi_gamartul_tematur_diskusiashi

56. Kremlin.ru, Dmitry Medvedev signed an Executive Order On the Presidential Commission of the Russian Federation to Counter Attempts to Falsify History to the Detriment of Russia's Interests, 19 mai 2009, Moscova, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/4121>

Potrivit experților georgieni, în Georgia există o încurajare a cultului lui Stalin, care se îmbină cu elemente religioase.⁵⁷ Iosif Stalin apare adesea în dezbaterile publice, nu neapărat încurajate de guvernare. Totuși, aceasta nu întreprinde măsurile necesare ca legislația în vigoare să fie implementată, iar monumentele sovietice, inclusiv cele dedicate lui Stalin, să fie interzise:

"Aproximativ 35 - 40% din georgieni au o atitudine pozitivă față de Stalin. Juridic, simbolurile sovietice sunt interzise, dar există un muzeu și câteva monumente, care spun istoria greșit - dintr-o singură perspectivă."⁵⁸

Levan Avalișvili, Institutul pentru Dezvoltarea Libertății Informației,⁵⁹ iulie 2024, Tbilisi

Idealizarea cultului lui Stalin, de facto, aduce în discuție importanța unui lider care trebuie să conducă țara prin aplicarea unor metode mai radicale, nepopulare, dar eficiente. În plus, acesta nu s-a aplecat în fața statelor occidentale, a rezistat presiunilor externe și a învins nazismul. Aplicarea acestei teze funcționează destul de bine în Rusia, de ce nu ar putea fi exportată sau împrumutată și statelor care au fost parte a acelei Uniuni Sovietice?

Turcofobia

Accelerarea sau accentuarea interesului de apropiere euroatlantică a țării, adică aprofundarea colaborării cu NATO, respectiv obținerea statutului de țară membră, va contribui în mod inevitabil la creșterea influenței Turciei în regiune, deci și în Georgia.⁶⁰ Altădată, viziunea euro-atlantică a Georgiei, alături de continuitatea în ceea ce privește modalitatea de dezvoltare a regiunii extinse a Mării Negre, ca regiune, erau puncte forte a politicii externe a acestei țări:

"În perioada lui Mihail Saakașvili noi am încercat să ne dezicem de această identitate sud-caucaziană și să promovăm o identitate mai apropiată de Marea Neagră, să ne conectăm cu Ucraina și Republica Moldova. Ca să contăm mai mult."

Kornely Kakachia, Georgian Institute of Politics, iulie 2024, Tbilisi

Revenind, însă, la interesul Georgiei pentru integrarea euro-atlantică, atunci Visul Georgian și alte formațiuni politice pro-ruse sau chiar și reprezentanții bisericii,⁶¹ care au încercat să sugereze o creștere a prezenței turce în Georgia, respectiv și a multiplicării provocărilor în acest sens la adresa obiectivelor politice, trebuie să accepte și o accentuare a interesului altor state precum România sau Bulgaria pentru regiune, acestea fiind la fel state membre ale Alianței Nord-Atlantice. Marea Neagră a fost redefinită ca prioritate strategică de către Alianța Nord-Atlantică. Turcia, într-adevăr, are definite interese strategice în regiune, dar ele nu sunt exclusive. Cifrele oferite de experții georgieni, care au monitorizat activitatea autorităților guvernamentale în acest sens, confirmă un număr extrem de mic de etnici turci care au dobândit cetățenie georgiană.

57. Jam News, Stalin and Georgia: the history of complicated relations, Nino Narimanishvili, David Pipia, 7 martie 2024, Tbilisi, <https://jam-news.net/stalin-and-georgia-the-history-of-complicated-relations/>

58. Sovlab, Statement by the Soviet Past Research Laboratory on manipulation of Georgian history by Dmitry Medvedev, 4 august 2022, Tbilisi, <https://www.sovlab.ge/en/news/82>

59. Institutul pentru Dezvoltarea Libertății Informației participă la cercetările efectuate de proiectul SovLab, o inițiativă care cuprinde experți și cercetători preocupați de studierea impactului trecutului sovietic asupra dezvoltării Georgiei.

60. Interviu Sandro Gigauri, Media Development Foundation, Georgia, iulie 2024, Tbilisi.

61. În anul 2018 Myth Detector a demonstrat că "acordarea de cetățenie georgiană" unor cetățeni turci a fost parte a unei campanii de propagandă împotriva Mișcării Naționale Unite. Myth Detector, 28-000-or-2-886 - how many Turkish citizens were given Georgian citizenship, Medea Sulamanidze, 24 noiembrie 2024, Tbilisi, <https://mythdetector.ge/en/28-000-or-2-886-how-many-turkish-citizens-were-given-georgian-citizenship/>

Actori ai propagandei și dezinformării

Partidul de guvernare, Visul Georgian

Propaganda și narativele promovate de actuala guvernare sunt mai puternice decât cele ale propagandei ruse, care de foarte multe ori preia din mesajele deja transmise publicului georgian și le retransmite în spațiul informațional rusesc pentru a argumenta încă o dată corectitudinea poziției Moscovei pe anumite subiecte. Nu este nevoie de interferență și nici de alocare de resurse suplimentare. În acest context, se poate aprecia tactica rusă drept strategie de eficientizare a costurilor alocate pentru propagandă (vezi exemplul cu atentatele împotriva lui Donald Trump, Robert Fico și Bidzina Ivanishvili și operaționalizarea narativului de propagandă din presa națională georgiană în presa rusă). Visul Georgian controlează resursele administrative și poate influența ușor conținutul politicilor redacționale ale surselor de informare în masă, finanțate de la bugetul de stat. În plus, Visul Georgian deține majoritatea parlamentară, ceea ce îi permite să adopte politici publice și proiecte normative care limitează opiniile alternative sau încalcă drepturile omului (legea agenților străini, propaganda anti-LGBTQ, declararea religiei ortodoxe drept religie de stat,⁶² legea despre offshore-uri) și să transmită populației dependente de resursele bugetare că în cazul înlăturării lor de la guvernare mulți funcționari vor pierde beneficiile economice.

Unul din principalele narrative promovate în ceea ce privește politica externă se referă la suveranitate, care nu implică neapărat doar Rusia. Visul Georgian vorbește despre suveranitate și față de Uniunea Europeană. În același timp, același partid sugerează electoratului că doar el va aduce Georgia în UE, iar efectul va produce beneficii și pentru comunitatea europeană, pentru că o va asana prin specificul identității georgiene, care promovează valorile corecte.

Televiziunea națională și alte posturi de televiziune, aservite guvernării actuale de la Tbilisi

Televiziunile finanțate din bugetul de stat, precum și cele asociate actualei guvernări dispun de resurse pentru a investi în "image frumoasă". Accesul la resurse le permite să atragă vizual publicul și să-l loializeze. De cealaltă parte, presa independentă, care este organizată juridic sub formă de organizații ale societății civile, nu a reușit să adopte un model de business în media, pentru a-și asigura resurse financiare pentru funcționare eficientă în lipsa unor oportunități externe sau în lipsa unor oportunități extinse pe care le-ar putea oferi o piață a publicității bine dezvoltată.

Biserica Ortodoxă Georgiană - una dintre cele mai vechi Biserici creștine, cu o istorie bogată și influență destul de mare în rândul credincioșilor ortodocși din Georgia

Propaganda Bisericii Ortodoxe Georgiene este mai degrabă afiliată mesajelor propagandei Bisericii Ortodoxe Ruse. Cel puțin o parte din narativele promovate de Biserica din Georgia coincid cu cele promovate de Biserica Ortodoxă Rusă.

62. Formula.ge, მეუფე ზენონი ოცნების ინიციატივაზე: მართლმადიდებლობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადება შეცდომაა (Reverendul Zenon despre inițiativa Visului: declararea Ortodoxiei drept religie de stat este o greșeală - traducere din georgiană), Tbilisi, 28 august 2024, <https://formulanews.ge/News/116219>

"Biserica este destul de influentă, dar nu se implică direct în politică. De asemenea, Biserica susține pacea. Nu poate avea un altfel de discurs. În același timp, însă, foarte fin sugerează anumite mesaje despre valori și apartenență la un anumit spațiu identitar."⁶³

George Melaşvili, Europe - Georgia Institute, iulie 2024, Tbilisi

Un alt element important îl constituie faptul că cultele religioase sunt finanțate din bugetul de stat, în funcție de numărul de enoriași. De exemplu, în anul 2024 pentru Biserica Ortodoxă au fost alocate 40 mln Lari⁶⁴ din bugetul de stat - sumă care a crescut în context electoral. Anterior, mai mulți ani la rând Biserica Ortodoxă Georgiană beneficia de aproximativ 25 mln Lari.

Biserica Ortodoxă Georgiană este foarte influentă și are un impact major asupra opiniei publice. Aceste, cel mai probabil, sunt motivele pentru care Visul Georgian a venit cu o inițiativă de a o aduce sub controlul statului, adică de a transforma religia ortodoxă în religie de stat.⁶⁵ Propunerea a fost aspru criticată de reprezentanții Bisericii, dar și de politicieni din opoziție, care consideră această instituție ultimul bastion care nu era sub controlul partidului de guvernare. Disputa este în plină desfășurare și va deveni temă de campanie electorală. Dacă altădată, Biserica putea fi considerată partener al actualei guvernări, anunțul recent despre intenția de a trece Biserica sub control de stat va marca profund acest parteneriat.

Rețelele sociale și site-urile obscure

Actorii politici au apreciat corect rolul rețelelor sociale pentru promovarea unor mesaje începând cu anul 2023, după prima încercare de a vota legea cu privire la agenții străini. Tinerii s-au mobilizat pentru proteste prin intermediul rețelelor sociale, deci trebuiau identificate anume acele spații unde aceștia petreceau cel mai mult timp.

Există, însă, câteva elemente care trebuie să fie luate în calcul pentru obținerea unor obiective politice. Politicienii trebuie să genereze conținut în limba georgiană. Limba rusă nu mai este atât de populară în Georgia ca în trecut, iar tinerii nu o vorbesc. Anumite rețele sociale sunt folosite pentru difuzarea de conținut în limba georgiană și altele pentru conținut în limba rusă. Divizarea trebuie să fie una clară, altfel se pierde potențialul transformării rețelei sociale în canal de comunicare în scop electoral. Un alt element de care trebuie să se țină cont este faptul că actorii politici folosesc rețelele sociale pentru a ajunge la tineri, dar nu și la electoratul matur, a cărui atenție este reținută în continuare prin televiziuni.

Un alt factor important este transformarea propagandei prin site-uri obscure sau prin invitația lansată unor persoane cu influență mare asupra publicului - persoane publice - de a se implica în promovarea mesajelor politice. Se au în vedere aici site-uri și persoane publice care au promovat informații eronate, adică dezinformare, cu privire la pandemia Covid-19. După februarie 2022

63. Se are în vedere discursul Bisericii Ortodoxe de susținere a păcii între Rusia și Ucraina, fără a se poziționa de facto de partea uneia din cele două țări. În ceea ce privește viața politică, Biserica nu se implică direct, dar promovează narative care o pot asocia cu propaganda religioasă sau concepte utilizate de mesagerii politici externe ruse: degradarea morală a occidentului, inclusiv a UE, propagandă anti-LGBT, valori tradiționale, susținerea familiei ca celula a societății, etc.

64. Social Justice Center, Increasing Budget Allocation to the Patriarchate in the runup to the 2024 Elections Signals an intent to politically leverage the Church, 21 martie 2024, Tbilisi, <https://socialjustice.org.ge/en/products/archevnebamde-ramdenime-tvit-adre-sapatriarkos-dafinansebis-radikaluri-zrda-eklesiis-politikuri-gamogenebis-mizans-atarebs>

65. News Georgia, «Грузинская мечта» хочет объявить православие государственной религией — СМИ, 27 august 2024, Tbilisi, <https://www.newsgeorgia.ge/gruzinskaja-mechta-hochet-objavit-pravoslavie-gosudarstvennoj-religije-smi/>

aceste site-uri și persoane publice au început să emită opinii despre războiul rus împotriva Ucrainei. Acest lucru se face într-o manieră subiectivă, prin omiterea intenționată a unor detalii importante despre agresor și victimă. "Anti-vaxerii" s-au transformat într-un timp foarte scurt în experți militari sau de politică externă.

Minoritățile etnice - ca receptori ai propagandei

Minoritățile etnice din Georgia nu se implică activ în viața politică. Cu toate acestea, ele pot deveni receptori ai mesajelor și narativelor de propagandă. Cei mai mulți reprezentanți ai minorităților armeană și azeră,⁶⁶ ai căror reprezentanți locuiesc compact (dar separat) în anumite regiuni. Acestea sunt urmate de ruși, osetini, ucraineni, greci și alte minorități.

În prezent, Georgia are o relație echilibrată cu cele două țări vecine din regiunea Caucazul de Sud: Armenia și Azerbaijan. La începutul anilor '90, sec. 20, a fost semnat un document de colaborare și bună vecinătate între cele trei state. Guvernele acestor state vecine sunt interesate de preservarea acestei "stabilități regionale". Interesele merg mai degrabă în zona economică și energetică (proiectele energetice care tranzitează Georgia - Azerbaijan, rutele de acces comercial spre Rusia - Armenia). Anume din aceste considerente, guvernul armean sau azer nu vor încuraja o implicare mai mare a propriilor minorități în dezbaterile politice din Georgia.

Aceste realități de politică externă nu opresc, însă, posibilitatea ca minoritățile să fie influențate prin promovarea unor narrative cu scop de propagandă sau dezinformare. Aceasta se realizează prin conținut televizat alternativ, care furnizează conținut în limba rusă, accesibil acestor minorități, chiar dacă ambele minorități sunt destul de bine integrate în societatea georgiană și au învățat limba de stat. Reprezentanții acestor minorități au drept de vot, sunt cetățeni georgieni și sunt percepuți de partidele politice drept potențial electorat.

Soluția pe care o propune societatea civilă independentă pentru informarea corectă a acestor persoane cu drept de vot este de a produce conținut în limba rusă, care să pătrundă ușor atât în rândul minorităților etnice din Georgia, cât și în toată regiunea Caucazului de Sud. Este mai degrabă o strategie care are două obiective: de a informa și educa corect propriul public despre prioritățile de politică externă și apartenența la valorile europene, dar și de a ajunge la publicul consumator de informații despre Georgia și regiunea extinsă a Mării Negre, strămutat aici:⁶⁷ ucrainenii refugiați din cauza agresiunii ruse, rușii care au fugit de mobilizare și alte persoane strămutate temporar în Georgia, precum sunt belorușii sau kazahii.

Centre de cultură rusă, organizații guvernamentale sau non-guvernamentale din Rusia

Aceste organizații sunt finanțate din bugetul de stat al Federației Ruse și au o prezență importantă în spațiul informațional din Georgia. Prezența lor nu este limitată de actuala guvernare. Dimptorivă, este încurajată participarea experților acestor centre în cadrul unor evenimente, organizate în Georgia. Printre acestea se numără: „Rhythm of Eurasia” și Centrul Comunitar georgiano-rus Evgheni Primakov, numit după fostul ministru de externe al Federației Ruse.

66. Minority Rights Group, Georgia, <https://minorityrights.org/country/georgia/>

67. Interviu cu Gela Vasadze, Director Program, Georgian Strategic Analysis Center, iulie 2024, Tbilisi. <https://gsac.ge/en/about-us/>

Aceste organizații promovează o parte din acele narative care se referă la identitatea post-sovietică, adică aduce în discuție elemente care pot contribui la trezirea unor sentimente nostalgice, față de trecutul comun în cadrul Uniunii Sovietice al Georgiei. În același timp, amintesc despre lupta împotriva fascismului, care completează discursul Moscovei împotriva liderilor ucraineni, dar în alte părți decât în Federația Rusă.

Legea transparenței influenței externe: "călcâiul lui Ahile" sau "cal Troian"?

*"Am subestimat Visul Georgian și l-am subestimat și pe Bidzina Ivanișvili.
Visul Georgian vrea să încetăm să mai fim jurnaliști."*

Natia Kuprashvili, Journalism Resource Center, iulie 2024, Tbilisi

Obiectivul principal al Visului Georgian este de a obține victorie la alegerile parlamentare din 26 octombrie 2024 și să se mențină la putere în continuare. Anume acest obiectiv condiționează o mare parte din deciziile pe care le ia această formațiune politică. Așa cum a fost menționat mai sus, nu este neapărat Rusia cea care influențează politica partidului de guvernare. Modelul, însă, este unul de inspirație rusă, pentru că el permite autorităților actuale să păstreze controlul asupra tuturor proceselor politice, sociale și economice.

În octombrie 2024, Georgia va organiza alegeri parlamentare în sistem proporțional, înlocuind sistemul majoritar utilizat anterior. Această schimbare legislativă reflectă o ajustare semnificativă în modul de organizare a alegerilor și a fost însoțită de implementarea unor măsuri stricte sau chiar drastice, cum ar fi legea privind transparența influenței externe. Această lege este destinată să reducă influența și să limiteze vocile critice, creând în același timp oportunități pentru guvernul actual de a menține un control mai mare asupra populației, în special asupra acelor segmente sociale care depind de resursele bugetare sau locuiesc în regiunile mai puțin dezvoltate.

În plus, după protestele în masă din primăvara anului 2024, partidul aflat la guvernare se confruntă cu o nouă provocare: atragerea tinerilor apolitici, o categorie de electorat pe care nu a abordat-o eficient în trecut. Acești tineri, care au evitat până acum implicarea în viața politică, sunt preocupați de perspectiva propagării unui viitor asemănător cu cel al tinerilor din Rusia, unde influența regimului este considerabilă. Dacă acești tineri vor decide să participe la alegeri și să își exprime opțiunea politică, ei ar putea avea un impact semnificativ asupra rezultatelor. Astfel, participarea activă a acestei noi categorii de electorat ar putea schimba echilibrul puterii și ar reduce probabilitatea ca Visul Georgian să obțină rezultate similare celor obținute anterior. Prezența crescută a tinerilor la vot și implicarea lor în procesul electoral ar putea influența decisiv viitorul politic al Georgiei, oferind o șansă pentru noi viziuni și schimbări în peisajul politic al țării.

Realitățile electorale ale anului 2024 sunt cele care au condiționat cel mai mult rapiditatea și insistența cu care a fost adoptat mecanismul represiv împotriva societății civile pro-europene și a presei independente.

Legea transparenței influenței externe sau legea agenților străini, cum a intrat proiectul de lege în vocabularul cotidian, conține deja toate aspectele utile pentru a putea corecta sau controla discursurile care pot apărea în spațiul informațional pentru actuala guvernare. Dar, majoritatea organizațiilor societății civile independente susțin că nu se vor declara agenți străini, adică nu se vor înscrie în acel registru care este creat de către guvern. Obiectivul lor pe termen scurt este să supraviețuiască până la alegerile parlamentare din 26 octombrie 2024. Abia după această dată, adică după afișarea rezultatelor finale, vor fi luate anumite decizii. Posibil chiar radicale pentru reprezentanții societății civile.

Care sunt cele mai importante procese care se referă la procesul de implementare a legii cu privire la transparența influenței externe?

Potrivit reglementărilor în vigoare, din 3 august 2024 până la 3 septembrie 2024 organizațiile societății civile sunt invitate să se înregistreze în registrul creat de autorități. Pe 5 august pagina web a Registrului⁶⁸ agenților a devenit funcțională. Autoritățile susțin că Registrul îi va ajuta pe cei interesați să găsească informații despre subiecții înregistrați ca organizații care promovează interesele unei puteri străine. După această perioadă "benevolă" de înregistrare, vor fi puse în funcțiune alte mecanisme de constrângere a societății civile.

Pe 20 august publicația News Georgia a informat despre crearea unui Departament⁶⁹ special care se va ocupa de monitorizarea și sancționarea organizațiilor non-guvernamentale care vor refuza să se înregistreze ca agenți străini. Sancțiunile financiare pentru o organizație a societății civile sunt destul de mari, mai ales că organizațiile donatoare nu au soluții pentru a include amenzile în bugetele destinate implementării diferitor proiecte. Suma poate ajunge la 25 000 lari. Pentru că există acest context electoral, primele vor fi vizate ONG-urile care se vor implica în monitorizarea alegerilor parlamentare și presa independentă. Dar, după acestea vor urma și alte ONG-uri sau chiar organizațiile donatoare, pentru că și acestea urmează să fie somate să se supună aceleași legislații din simplul motiv că unele dintre ele sunt înregistrate ca organizații ale societății civile în Georgia.

După sancțiunile financiare cei care se sustrag de la plata acestora și nu respectă legislația în vigoare, vor fi somați să ofere informații cu privire la activitatea ONG-ului, dar și despre beneficiari. În cazul organizațiilor media, situația devine și mai complicată pentru că informațiile se vor referi și la sursele jurnaliștilor, care nu vor mai putea fi protejate. În asemenea condiții, sursele vor deveni inaccesibile. Acestea nu vor mai dori să ajute organizațiile media sau angajații din presa independentă.

"Legea agenților străini nu ne va permite să ne protejăm sursele care ne oferă informații. Nici pentru investigații, nici pentru problemele elementare cu care se confruntă oamenii. Pentru nimic".

Natia Kuprashvili, Journalism Resource Center, iulie 2024, Tbilisi

68. Interesele unei puteri străine. Registrul organizațiilor conducătoare, <https://fitreg.napr.gov.ge/fitr/fitr-pub/>

69. News Georgia, Соблюдение закона об иноагентах в Грузии будет контролировать новый департамент, 20 august 2024, Tbilisi, <https://www.newsgeorgia.ge/sobljudenie-zakona-ob-inoagentah-v-gruzii-budet-kontrolirovat-novyi-departament/>

Potrivit experților media din Georgia, deocamdată această legislație restrictivă nu afectează activitatea agențiilor media străine, cel puțin până la introducerea forțată a ONG-urilor în registrul de stat. Același lucru nu se poate spune despre bloggeri pentru că ei nimeresc imediat sub incidența legii. Monetizarea pe rețelele sociale sau platforme precum YouTube este inclusă la surse străine (monetizare online).

Ultima etapă, după aplicarea sancțiunilor și solicitarea de informații despre beneficiari, este includerea forțată a organizațiilor societății civile, deci și a organizațiilor media, în registrul creat de autorități în acest sens.

Pe lângă protestele care au avut loc mai multe luni la rând la Tbilisi, societatea civilă din Georgia a depus eforturi pentru a lupta pe căi legale împotriva legislației represive. S-a ajuns până la înaintarea unei petiții pentru abolirea acestei legi la Curtea Constituțională.⁷⁰ Astfel, data pentru o primă analiză a acestui dosar a fost stabilită pentru 29 august 2024, când Curtea Constituțională se va reuni să discute despre constituționalitatea acestui proiect normativ. Peste o sută de persoane, reprezentanți ai societății civile, politicieni, organizații non-guvernamentale și politicieni, au semnat această petiție, care a fost depusă de către președinta în exercițiu, Salome Zurbishvili.

În concluzie, prezentarea etapelor implementării legii și a modului în care poate ea să influențeze situația societății civile nu se putea face prin decuplarea subiectului de la alegerile parlamentare, programate pentru 26 octombrie 2024. Guvernarea în exercițiu înțelege foarte bine ce impact poate avea o societate civilă și o presă independentă obiectivă, capabilă să contribuie la democratizarea țării, prin producerea unor analize și recomandări de politici publice sau a unui conținut media nealterat de intervenție politică. Anume din aceste considerente, Visul Georgian a luat această decizie dramatică, ca să se asigure că rămân la guvernare și continuă să proiecteze doar inițiative care prejudiciază interesele naționale, dar și statutul pe care l-a dobândit Georgia în regiune.

Concluzii

Georgia este victima unui război hibrid - un război hibrid la care este supusă atât din interior, cât și din exterior. Cea mai mare provocare pentru societatea georgiană este să transmită corect mesajul despre situația internă partenerilor externi care susțin parcursul european și euro-atlantic al țării. Privind la reacția partenerilor externi, a celor occidentali, percepția generală, care persistă în rândul cetățenilor georgieni, este că statele europene nu înțeleg acest lucru. Pe de o parte, există agresiunea rusă ilegală și neprovocată împotriva Ucrainei care ocupă tot discursul politicii internaționale, iar pe de altă parte Georgia este o țară prea mică. Evident, această atitudine pare să o preia și România în ceea ce privește procesele care au loc în această țară.

Deși prezența diplomatică a României în Georgia este apreciată, de la București strategia abordată în aceste timpuri complicate pentru societatea georgiană, pare să semene foarte mult cu abordarea aplicată și în dialogul bilateral cu alte țări din Europa de Est sau Caucazul de Sud: o

70. News Georgia, Конституционный суд Грузии назначил дату первого заседания по закону об иноагентах на 29 августа, 28 august 2024, Tbilisi, <https://www.newsgeorgia.ge/konstitucionnyj-sud-gruzii-naznachil-datu-pervogo-zasedaniya-po-zakonu-ob-inoagentah-na-29-avgusta/>

reținere diplomatică în a comunica interese și obiective, alăturarea la mesaje colective și o aparentă indiferență față de statutul pe care l-ar putea avea Bucureștiul în regiunea extinsă a Mării Negre.

Totuși, acceptarea unor procese precum adoptarea unei legislații restrictive, care poate conduce la lichidarea vocilor critice, a opiniilor alternative și a opoziției politice nu trebuie să devină o uzanță pentru diplomația și politica regională. Statele partenere ale Georgiei, printre care se numără și România, trebuie să găsească voință și resurse politice pentru a ajuta poporul georgian și a soma autoritățile în exercițiu de la Tbilisi să își respecte obligațiile asumate prin semnarea unor documente internaționale sau declararea apartenenței la un anumit sistem de valori și principii.

Sancțiunile individuale anunțate la general, fără a numi persoanele care sunt incluse în aceste liste, nu au contribuit la domolirea acestor derapaje grave, realizate de Visul Georgian. Dar publicarea următorului raport al Comisiei Uniunii Europene cu privire la implementarea recomandărilor formulate pentru Georgia în ajunul alegerilor parlamentare ar putea să mobilizeze acea parte a electoratului, indecisă încă, să iasă la vot pe 26 octombrie 2024.

O altă opțiune este monitorizarea corectă a alegerilor parlamentare de către observatorii naționali și internaționali. Unele organizații internaționale deja și-au anunțat intențiile în acest sens. Și organizațiile societății civile georgiene vor folosi ultimele resurse de care dispun pentru a contribui la o organizare corectă a alegerilor, pentru a minimiza riscul falsificării rezultatelor finale. Toate părțile vor trebui să accepte aceste rezultate, dacă ele vor fi corecte și echitabile, altfel, riscul formulat de experți, care se așteaptă la proteste postelectorale și o tranziție mai puțin calmă a puterii, este destul de real.

În final, aceiași parteneri trebuie să ia în considerare posibilitatea de a accepta că va fi nevoie de o reconsiderare a discursului politic față de Georgia, cu identificarea persoanelor responsabile, a celor care sabotează propriile obiective de politică externă națională, fără a afecta populația care este pro-europeană și a demonstrat acest lucru în stradă.

© Copyright Experts for Security and Global Affairs Association (ESGA)
Bucharest, Romania
2024
www.esga.ro